

Мельничук Ю.Ю.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філології
(Херсонський державний університет)

Система роботи над есе на уроках української мови

З метою вдосконалення змісту шкільної освіти в 2017-2018 навчальному році до програм з української мови додано в якості обов'язкового такий вид роботи як есе (розмірковування в довільній формі). Очевидно, це спричинено загальними тенденціями оновлення та розвантаження змісту загальної середньої освіти, а також метою уніфікації жанрів навчальних творів української школи із жанрами, загальноприйнятими у світовому навчальному просторі.

У методичних рекомендаціях щодо викладання української мови в 2017/2018 навчальному році зазначено, що зміни до програми «є початком до поступового переформатування видів мовленнєвої діяльності ... до вимог Програми міжнародного оцінювання учнів – PISA, що оцінює читацьку грамотність учнів, визначає здатність особи до широкого розуміння тексту, пошуку нової інформації, осмислення й оцінювання змісту та форми тексту» [4, с. 2].

Проте, аналіз нормативних документів за останні декілька років показує, що робота з есе на уроках української мови не є принципово новим видом навчальної діяльності, оскільки учні працювали з твором-есе в 3-4 класах, у 5 класі, а потім у старшій школі. Уведення зазначеного жанру до програми кожного класу – це логічний крок до забезпечення системності в змісті мовної освіти.

Традиційними видами творчих робіт з розвитку мовлення, представленими в мовленнєвій змістовій лінії програми з української мови, є складання діалогів (діалог-розпитування, діалог відповідно до запропонованої ситуації) і власних висловлювань (твір-опис, твір-роздум, твір-розповідь), що сприяє формуванню комунікативної компетентності мовця.

Сьогодні гуманізація й демократизація суспільства вимагають від освіти створення умов для досягнення комфортного існування людини у світі, успішного саморозвитку особистості. Практика української школи намагається наблизити види навчальної діяльності до реалій сучасного життя. Так поширеними стали такі прийоми роботи, як: написання тексту-інформації для шкільного веб-сайту, запис аудіолиста-привітання з дотриманням правил орфоєпії, складання проекту статті до Вікіпедії, створення есе.

Слово «есе» прийшло в українську мову з французької й історично сходиться до латинського слова *exagium* (зважування). Французьке «*essai*» можна буквально перекласти словами досвід, проба, спроба, начерк, нарис.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» есе (есеї) визначається як «наукові, критичні та інші нариси, які відзначаються вишуканістю форми» [1, с. 356.].

«Сучасний словник іншомовних слів» уточнює: «Есе (фр. *essai*, букв. – спроба) – жанр критики, публіцистики – короткі нариси, які відзначаються невимушеністю форми, містять особисті роздуми і не претендують на вичерпне розкриття теми» [3, с. 229 с.].

Отже, есе – це прозовий твір невеликого обсягу і вільної композиції, що виражає індивідуальні враження та міркування автора з конкретного приводу, питання, проблеми, винесених, зазвичай, у заголовок або розкритих у першому абзаці твору. Есе не претендує на визначальне або вичерпне трактування предмета.

До речі, «активність есеїзації літературного простору в Україні спостерігається з 90-их років ХХ ст. – часу проголошення державної незалежності. Запит на особистісний вияв концептуального бачення світу, звільнення есеїстики від цензури сприяло посиленню читацької уваги до цього синкретичного жанру» [2, с.97].

Як навчальний жанр есе все більше набуває популярності завдяки тому, що його написання не передбачає тривалої підготовки, цей твір невеликий за обсягом, не має чітко регламентованої структури, характеризується

суб'єктивністю, дозволяє зосередитися на частковому, висловлювати спірні думки, наводячи мінімум доказів, може мати відкрите закінчення. Проте від автора есе чекають оригінальності, образної мови, доцільного використання засобів художньої виразності, цікавих і доречних прикладів та цитат. Текст повинен бути логічно побудованим, з плавними переходами від думки до думки, що забезпечується словами-зв'язками (наприклад: *зверніть увагу, однак, до речі*), не містити повторів. Зміст есе показує рівень загальної ерудованості, обізнаності автора в порушених проблемах, вміння критично мислити та ясно викладати свої думки.

Порівнюючи з більш традиційними жанрами навчальних творів, есе можна співвіднести з твором-роздумом та з вільним письмом. Від першого есе відрізняється довільною композицією. У структурі есе не потрібно обов'язкове формулювати висновки наприкінці, вони можуть бути включені в основний текст або в заголовок. Аргументація може передувати визначенню проблеми, а її опис може збігатися з остаточним висновком.

Твір-роздум передбачає більш глибокий аналіз питання, доведення або спростування тези за допомогою декількох аргументів та обов'язкового формулювання висновків, у яких міститься авторська відповідь на визначене питання. Спільного в жанрі есе й творі-роздуму досить багато: обидва твори проблемного характеру, вони вчать людину усвідомлювати особисту позицію і висловлювати свою думку в будь-якій життєвій ситуації, мають переважно дискусійний характер, оскільки більшість проблем не передбачає однозначних рішень.

Щодо другого жанру, що за традицією називається вільним письмом, то есе – це також «вільне» письмо, але на запропоновану тему, від автора якого вимагається самостійність, аргументованість, очікується креативність та оригінальність вирішення проблеми.

«Есе припускає вираження автором своєї точки зору, особистої суб'єктивної оцінки предмета міркування, дає можливість нестандартного (творчого), оригінального висвітлення матеріалу; часто це розмова вголос,

вираження емоцій та образність. Це також вільний стиль з можливими елементами імпровізації, певного пафосу, іронії» [5, с. 6].

Таким чином, есе як жанр розвитку мовлення активно розвивається, запроваджується в усі ланки шкільної освіти – від початкової до старшої. Цей вид творчої роботи дозволяє учням вільно висловлювати свої думки, виявляти креативність, шліфувати власний стиль. Окрім того, використання есе на уроках української мови сприяє інтеграції в європейський навчальний простір.

Список використаних джерел та літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Гнатюк М. М. Жанрово-тематична парадигма сучасної есеїстики / М.М.Гнатюк / Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ. [Електронний ресурс]. – Бібліотека [сайт]: Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Режим доступу: philology.knu.ua/files/library/lit_st/44-1/13.pdf – Назва з екрану.
3. Семотюк О.П. Сучасний словник іншомовних слів / О.П. Семотюк. – 2-ге вид., доп. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. – С. 688 с.
4. Українська мова. 5-11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2017/2018 навчальному році / Укладач О.Ю. Котусенко. – Харків: Вид-во «Ранок», 2017. – 112 с.
5. Як написати успішне есе: Методичні рекомендації до написання есе / Укл. Шендеровський К.С. / [Електронний ресурс]. – Бібліотека [сайт]: Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book=46> – Назва з екрану.